

Geitekillingen som ikke ville telles

Den store, nordiske fagkonferansen «Fra bruker til borger» gikk av stabelen i Oslo i midten av april, blant annet med HKH kronprinsesse Mette-Marit til stede ved åpningen (se faksimile fra Aftenposten).

Ved åpningen av konferansen hadde vi invitert tre fagfolk fra ulike nordiske land til å gi deltakere og innledere hver sin utfordring. De var rett og slett bedt om – fra hvert sitt ståsted – å si hva de selv mener er det viktigste å ha med seg i debatten om utviklingshemmedes levekår.

Den norske utfordreren, vernepleier Oddveig Hebnes, som er leder for et bofellesskap for multifunksjonshemmede i Sandnes i Rogaland (se Rapport nr 6/2001), ga de tilstedeværende følgende tankevekker med på veien.

NÅ TELLER JEG DEG.....

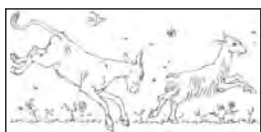
Om fagfolks¹ hang til å telle og måle folk.

Et av mine yndlingseventyr da jeg var liten var «Geitekillingen som kunne telle til ti» av Alf Prøysen (Mitt Skattkammer, Bind 3, s. 32). Jeg syntes det var ustyrtelig morsomt hver gang: Geitekillingen som skulle vise seg fram, som kunne noe de andre ikke kunne, som briljerte og ble kjeppjaget fordi de han møtte ble både sure og sinte og redde for det nifse som han holdt på med: Å telle!

Eventyret begynner slik:

Det var en gang en liten geitekillling som hadde lært å telle til ti. Da han kom til en vannpytt, sto han lenge og så på speilbildet sitt i vannet, og nå skal du høre hvordan det gikk:

– En, sa geitekillingen. Dette hørte en kalv som gikk i nærheten og åt gras.

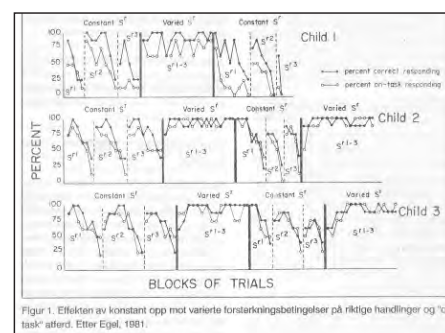

- Hva gjør du for noe? Sa kalven.
- Jeg teller meg, sa geitekillingen. Skal jeg telle deg også?
- Hvis det ikke gjør vondt, så, sa kalven.
- Det gjør det vel ikke, stå stille så skal jeg telle deg.
- Nei, jeg tør ikke, kanskje jeg ikke får lov av mora mi engang, sa kalven og trakk seg unna. Men geitekillingen fulgte etter, og så sa han:
- Jeg er en, og du er to, 1 – 2.
- Mo–er! Rautet kalven og begynte å gråte, og så kom mora til kalven, og det var selveste bjellekua på garden.
- Hva er det du rauter for? sa bjellekua.
- Geitekillingen teller meg! rautet kalven.
- Hva er det for noe? sa bjellekua
- Jeg teller, sa geitekillingen. Jeg har lært å telle til ti, jeg gjør bare sånn: Jeg er en og kalven er to og kua er tre, 1 – 2 – 3.
- Å, nå tallet han deg også! rautet kalven. Og da bjellekua skjønnte det, ble den fryktelig sint.
- Jeg skal lære deg å gjøre narr! Kom kalven min, så tar vi'n.

Slik må jeg innrømme at jeg opplever mange fagfolk. De kommer ut fra skolene sine og har lært å telle, og så teller de alt og alle de kommer over, og dette gjør de til og med i den enkeltes eget hjem: De teller antall smil, de teller hvor mange ganger en person gråter, de teller hvor mye folk sover og går på do, de teller brødsriver og antall glass drikke og de teller såkalt ønsket at-

Oddveig Hebnes
Utdanning: Vernepleier (1974–1977). Div videreutdanning i ledelse, pedagogikk, veiledning, m.v.
Arbeidssted: Kommunalt Bofellesskap for døvblinde og multifunksjonshemmede.
Stilling: Ledende miljøterapeut. Har tidligere mange års Ledererfaring.
Erfaring: Har arbeidet med psykisk utviklingshemmede i sentralinstitusjon i 20 år, og nå i kommunale tiltak, til sammen 29 års yrkespraksis, for det meste med multifunksjonshemmede, men har også erfaring med annen problematikk.

ferd og uønsket atferd (jmfør for eksempel Sandvin mfl. 1998). De teller grovt sagt det meste av det de psykisk utviklingshemmede som de jobber med gjør eller ikke gjør, kan eller ikke kan, klarer eller ikke klarer, føler eller ikke føler. – For til og med følelser skal inn i denne tallverdenen. Det kalles å operasjonalisere: Å sette ord på og dele opp i biter og fragmenter og gjøre tellbart.

Figur 1. Effekten av konstant opp mot varierte forsterkingsbetingelser på riktige handlinger og 'on task' atferd. Etter Egell, 1981.

Mye av slike fagfolks tid brukes faktisk til dette, å gjøre tellbart og målbart. Alt kan telles, sier de. Det er viktig å telle og måle, sier de. Og så tenker de så hodene knirker, på hvordan de kan gjøre menneskelige opplevelser, følelser og handlinger om til tellbare og målbare deler som kan plottes inn i et matematisk språk og lages statistikk av (se for eksempel Horne og Øyen 1991b, s. 18).

Men blir det enkelte menneske *lykkeligere* av at vi teller og måler dem? Vi fagfolk hevder at livskvalitet er det viktigste målet i arbeidet vårt, men kan dette være sant når vi holder på å telle og måle alt?

Kan videre kvantitet gå på bekostning av kvalitet? Og kan det å telle bli et mål i seg selv, som bare fjerner oss fra arbeidets kjerne? er spørsmål jeg ofte har stilt meg.

Selvsagt kan vi måle og telle «saker og ting». I bofellesskapet der jeg jobber kunne vi for eksempel ha telt at «Eli» i dag hadde øyenkontakt i 3 sekunder, i motsetning til i går, da det bare var 2 sekunder. Eller vi kunne nok teknisk ha klart å måle at «Petra» beveget armen 2 cm i morgenstellet i dag..... Eller vi kunne videre telt at «Kari» sovnet fem ganger på ettermiddagsvakta og at «Mona» beit seg i fingren ti ganger.

Men hva så? Blir beboerne lykkeligere av at vi teller slike ting? Eller blir personalet lykkeligere av å telle det? – Blir det vi (som personale) gjør, mer rett eller mer galt, fordi om vi teller det som skjer?

¹ Med fagfolk tenker jeg på utdannet personale som jobber med psykisk utviklingshemmede, som for eksempel vernepleiere, barnevernspedagoger, sosionomer, spesialpedagoger, psykologer.

Hvem er det videre vi teller for? Og hvem er det som har bestemt at å telle er å sikre kvalitet i arbeidet?

Vi mennesker har en naturlig hang til å ordne, gruppere og systematisere begreper og omverden (Evenshaug og Hallen 1974). Dette er nyttig og gjør verden oversiktlig for oss. Men det er samtidig en «farlig vei» hvis vi i arbeid med andre mennesker bruker det til å sette folk i «bås» eller omgjøre menneskelig samvær til noe ytre som vi uttrykker i et matematisk språk. Dette kan påvirke vårt menneskesyn til å bli mekanistisk fordi det gjør noe med oss når vi reduserer folk til statistikk, og dette er selvsagt ikke ønskelig (se for eksempel Hammerlin og Larsen 1981:77, Lorentzen 2001:34 og Lingås 2000). Og særlig betenkelig er dette etter min mening når det gjøres i andres hjem.

Når noe blir gjort vanskelig tilgjengelig, eller bare til å forstå for noen, da bruker vi makt i språk (Blakar 1989) (Jamfør også Sandvin mfl. 1998). Slik jeg ser det, er det ofte det vi gjør i arbeidet når vi skjematiserer atferd og lager telle- og måleprosedyrer. Resultatet av dette kan bli som i eventyret; at våre omgivelser (ansatte og beboere) blir sinte, redde eller irriterte for det vi holder på med, fordi de ikke forstår hva som *gjøres* med dem. Da blir prisen for at fagfolk skal føle seg flinke, kompetente og effektive for stor. Og jeg vil gå så langt som å si at vi oppnår det motsatte av det vi ønsker, nemlig et bedre liv for de psykisk utviklingshemmede vi arbeider med.

For *gyldne øyeblikk* i livet til den enkelte kan ikke telles og måles, og vanskelig planlegges. Slike gyldne øyeblikk kommer uforutsigbart, og de varer, fra få sekunder, til timer, og gir en opplevelse av lykke som kan deles med andre, men ikke telles. Og vi kan ikke stoppe tiden og si: SLIK – i alle evighet, eller FRYS – forever. Da ville faktisk ikke øyeblikket vært gyldent engang. Fordi det gyldne med det gyldne øyeblikket er forskjellen fra et annet øyeblikk, kontrasten til noe annet, eller som bestemte til Albert Åberg sier (Bergstrøm 1976):

Det er godt å kjede seg av og til. Da blir det ekstra bra når vi opplever noe fint eller

kjekt igjen. Det er forskjellen som gjør det gode.

Men hvordan skal vi da sikre kvalitet på tjenester til den enkelte bruker i dennes hjem, hører jeg stemmer som spør, hvis vi ikke skal måle det vi gjør? Og mener du at vi ikke skal telle og måle noe? – Hva med framgang? Hva med livskvalitet? Slike positive faktorer kan jo faktisk også måles, om enn litt vanskeligere enn ferdigheter og ytre atferd, sier stemmene videre.

Nei, jeg innrømmer at helt uten telling og måling kommer vi ikke, og selvfølgelig mener jeg at vi skal arbeide reflektert, systematisk og til og med målrettet. Og jeg forstår også at fagfolk som spesifiserer sine mål og metoder åpent og klart kan være lette å kritisere, fordi «alle» da kan se hva de gjør (som Horne og Øyen 1991a, s. 11 påpeker).

Men jeg opplever at å putte psykisk utviklingshemmede, særlig de med liten kognitiv kapasitet, små ferdigheter og enorme handicap inn i en teknisk-operasjonell-tallverden, det blir heilt feil. Og at vi skal telle alt folk gjør i sine egne hjem og lage oppskrifter, oppslag og tabeller som vi kanskje til og med henger opp på veggen i private hjem, nei *det* finner jeg ikke gode argumenter for i det hele tatt. Jeg vil tvert imot gå så langt at jeg påstår at å telle og måle alt folk gjør er å utøve tvang og makt² overfor mennesker, noe vi selvfølgelig ikke har noen

rett til. Det er en menneskerett å være unik, og til og med det å være annerledes kan sees på som en rett (se for eksempel Rundskriv 1-41/98 til lov om sosiale tjenester (§6A). Jamfør også Sandvin mfl. 1998). – Som Jarle Eknes (2000) fremhever: «*Anerkjennelse handler om ønske og vilje til å tolerere og verdsette egenskaper, væremåter og standpunkter, også når de avviker fra våre egne personlige normer og preferanser.*»

Hvis vi tar denne retten til å være seg selv og retten til å være annerledes på alvor, så burde vi kanskje heller tilstrebe å i det lengste *unngå* all denne tellinga og målinga av folk, særlig i sine egne hjem??? – og heller la hjemmet få være et sted for enkle og gode opplevelser, slik Ole Brumm uttrykker det:

... hvis man har spasert i vinden mil etter mil, og man plutselig kommer inn i stua til en eller annen og denne en eller annen sier: «God dag, Brumm! Du kom akkurat i riktig tid til en liten munnfull», og det virkelig stemmer, da er det hva jeg vil kalle en Hyggelig Dag. (Milne 1998, s. 32)

Referanser:

- Blakar, R. M. 1989: *Språk er makt*. Pax Forlag, Oslo.
- Bergstrøm, G. 1976: *Godnatt, Albert Åberg*. J.W. Cappelens Forlag a.s.
- Eknes, J. 2000: «Å arbeide i andres hjem.» I: *Embla nr. 7, 2000*, s. 31–39.
- Evenshaug og Hallen 1974: *Barne- og ungdomspsykologi*. Fabritius, Oslo.
- Folkestad, H. 2000: «Ambisjonen er å yte tilpasset hjelp. Om vernepleieres hverdagsarbeid i møtet med mennesker med psykisk utviklingshemming i nye boformer.» I: Froestad, J., Solvand, P. og Søder, M. (red.): *Funksjonshemming, politikk og samfunn*. Gyldendal Akademisk.
- Hammerlin, Y. og Larsen, E. 1981: *Menneskesyn i teorier om mennesket*. Ad Notam Gyldendal.
- Horne, H. og Øyen B. 1991a: *Målrettet miljøarbeid. Atferdsanalytisk arbeid med psykisk utviklingshemmede. Del 1*. G. R. D. Forlag, Oslo.
- Horne, H. og Øyen B. 1991b: *Målrettet miljøarbeid. Atferdsanalytisk arbeid med psykisk utviklingshemmede. Del 2: Opplæringsteknikker*. G. R. D. Forlag, Oslo.
- Lingås, G. 2000: *Over andres dørstokk. Yrkesetikk i arbeid hjemme hos klienter og pasienter*. Kommuneforlaget.
- Lorentzen, P. 2001: *Uvanlige barns språk*. Universitetsforlaget.
- Milne, A. A. 1998: *Ole Brumm sitatbok*. Illustrert av E. H. Shepard. Gyldendal Tiden.
- Mitt Skattkammer, Bind 3: *Det var en gang*. Teknisk Forlag a/s, Oslo.
- Rundskriv 1-41/98 til lov om sosiale tjenester mv: *Rettigheter for og begrensning og kontroll med bruk av tvang og makt mv overfor enkelte personer med psykisk utviklingshemming*. Sosial- og helsedepartementet.
- Sandvin, J., Søder, M., Lichtwarck, W. og Magnussen, T. 1998: *Normaliseringsarbeid og ambivalens. Bofellesskap som omsorgsarena*. Universitetsforlaget.

² For drøfting av maktbegrepet i omsorgsyrker, se for eksempel Rundskriv 1-41/98, Sandvin m.fl. 1998 og Folkestad 2000.